

( Անշուշտ այն նեա թրուեալ յերկնից կամարէն ,  
 Զի մահացու ոչ մարմէին անկար զէնք  
 Զհաճիմանեանն զրկել քաղցրիկ յարեւն ) .  
 Անկաւ արին , մըթապիւնեան աչք նորա . . . .  
 Բաց ըզնոսին անգրէն և շուրջ հայեցաւ  
 Իբր էր նորին որ վրէժինդիր , և փակեաց .  
 Այո՛ , այո՛ , քեզ վրէժինդիր ահա կայ  
 Անվանելի՛ն Նաղարենին բազուկ վեհ :  
 Նա զոսկեծէփ արկեալ զուսուռն ըզվահան ,  
 Եւ ըզճոճուն նիզակն առեալ յահեկում ,  
 Եւ զերկապոր յիւսուռն ըզուսուր սուսերին  
 Ըզսանձ ձիոյն զօգեալ փայլուն ի գօտի .  
 Անդ առ մարմնով կայ զիւցաղինն , և վանեալ  
 Յետս ընդ կրրունկ դարձուցանէ զթշնամին :  
 Արծւոյ հանգոյն զհետ գիւցաղինն ըսպանչի  
 Հասեալ՝ ըզնա ի փորձ զինուոց բողբէ .  
 Եւ զթշնամին տեսանելով հետիոսս  
 Յանձնէ զնրժոյգն ի զինակիրն ի Բաբկէն .  
 Ընդ ժամս ձիգ անյայտ մինան ելք մարտին .  
 Եւ ահա քող սեաւ պարուրէ զհորիզոն  
 Եւ մերձ է տեսն յէջս ի խոնաւ ջուրց կայան .  
 Անշարժ կան ոտք , սուսերք ի ձեռս երեսան  
 Հուր զարուծից ի սիրտ վառի մրցողաց .  
 Եւ ընդ երկար մարտին յելից յուսահատ  
 Կամ մեռանել կամ սլոսակիլ լոկ ցանկան .  
 Անդ Նաղը ուղղէ զպողովատիկն յակն հայոյն ,  
 Զոյր հա անգէն արագաշարժ վանէ զսայր ,  
 Եւ զիւրն ի կող նորին մըզեալ՝ կիսամեռ  
 Թաւալապոր տարածանէ ի գեաին :  
 Փախին Աղուանք և Յաղթուծիւն գոչեն հայք :  
 Մահ սեալթոյր արկանէ թեւ ըզնովաւ  
 Եւ ըսպառի ի յեղկելոյն շունչ կենաց .  
 Ծուկ ժահահոտ արեան ծածկէ զամպոց փայլ ,  
 Վրտակորէն ցանկ ի վերացն ժայթքեալ  
 Եւ ըզբնդուշտն ամփոփեալ մեռանի .  
 Իսկ Նաղարեանն հայի ընդ այն ու անցանէ :

Դ. Միթէ ի սիւգ գիշերային զովասիգ  
 Յանէ հնչուն ի գեանաբարձ վահանաց ,  
 Եւ զըզրդիւն յարկնազանգ սուսերաց .  
 Կամ լուսերամ ուղիք վեհից գիւցաղանց  
 Թափառական բերցին ընդ դաշտն խաղմից .  
 Ուր հայրենի սիրոյն արձանս կանգնեցին :  
 Անդ ուր քաջաց վերք յաստեղաց փայլէն շող  
 Թափառական բերի չըքեղէն Նաւարդ .  
 Զուր յետ մարտին մնայր համբուրից ամուսնոյն .  
 Բա՛ յաղթականն իմ եկեացէ , աւեր նա .  
 Եւ մեծայոյս բազմեալ նստէր յառաքատ .  
 “ Է՛ր , համասփիւռ , տէրն իմ ոչ գայ տակաւին ” ,  
 Եւ աղախնոյն շարժեալ ըզգլուխ՝ Եկեացէ .  
 Հողմն որ ընդ սրահս ապարանիցն ընթանայր  
 Թէ զկիսաբաց գուռն շարժէր սենեկին ,  
 “ Է՛ր , համասփիւռ , տէրն իմ ոչ գայ տակաւին ” ,  
 Եւ աղախնոյն շարժեալ ըզգլուխ՝ Եկեացէ .  
 Գեղեցիկն քո հրեշտակ եղև արդ :  
 Անգուծ կասկածք յուզէն ըզմիտս եղկելոյն  
 Իջանհամբեր ի գաշտ մահուն սիրտ ի թունդ  
 Ըզսերին իւր ի մեռեալս գլուխէն :  
 Տեսեր դու զնա , աղօտ լուսին երկնափայլ ,  
 Երբ անբարբառ՝ քայլափոխէր ի գաշտին ,  
 Իր ընդ ամպովք ոչ ծածկեցեր դու զերեսս  
 Զի մի գիտակ հեզըն շարեացն իւր վինէր :  
 — Ո՛հ ոչ է սէր կոյր ի գիտել զաղէտս իւր :

Շուրջ պար առեալ ի գիտականց թըշնամեաց  
 Զորս ի գեաին բազուկն հըզոր արկ տապաւստ  
 Հանգոյն աշնան աներկն ոտոց բարդ ի բարդ  
 Կայ անմեռունչ քաղցր ամուսնոյն մարմին ցուրտ .  
 Երեսն յերկինս հային զըւարթ տակաւին  
 Եւ խաչ սլորոյն հանգչի շրթանցն ի վերայ .  
 Տեսանէ , ո՞վ աղիողորմ տեսարան ,  
 Եւ սիրտն յերկրայս կայ տակաւին ընդ աղէտն :  
 Ծանեալ ըզսուրն այն հօրն իւր ձօն հարսանեաց .  
 “ Ամուսին իմ , գոչէ չըւառն , ո՛հ ընդէր  
 Ըզսերելոյդ ոչ ևս ըզձայն լսիցես . . . .  
 Ծիծաղին դէմքդ . . . . ո՛հ յիս հայեաց միանգամ ,  
 Միթէ՛ հրեշտակ անտես ինձ՝ քեզ բարբառի ” :  
 Այլ հուսկ յետոյ անբոյժ չարին իւր գիտակ  
 Արօտափայլ ըզբիւս ի վեր կարկառէ ,  
 Լուռ նայեցիւք իբրու զերկինս կրշտամբեալ  
 Ի անշունչ և ցուրտ առ սիրելեան անկանի . . . .  
 Երիցս շուրջ ըզգիտկամք ամուսնացն  
 Եկն և երգեաց աւերակոց ընկեր բու ,  
 Եւ աղիւրանուագ երգովք դարձաւ ի կայս իւր ,  
 Եւ երգ ողորմ սոխակն ընդ այն յօրինեաց :  
 Աղբիկ թըշուառ , եթէ կացցէ երգս յաւէտ ,  
 Դարք ապագայ զանուն բոյին հնչեցեն ,  
 Եւ տիրական երբ կամեցին սլառմել գէպս  
 Ըզարարաղդ սէրդ ողբացեն և ըզմահ :

( ԱՒԱՐՏՆ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅՍ )

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ստորեւ Պօլեւն :

Ընդդէմ և բոլոր աշխարհք ալ պէտք  
 է երախտագէտ ըլլան աս մարդուս իրեն  
 մեքենականութեան մէջ , և մասնաւոր  
 կերպով շոգեգործիքներուն մէջ ըրած  
 կատարելագործութեանցը համար :

Ստամբուլի Պօլեւն ծնաւ 1728ին ,  
 և իր ուսմանց կարգը լըմնցընէին Ետ-  
 քը՝ ինքզինքը բոլորովին մեքենականութեան  
 տուաւ : Եւ իսկ սոյնս շինելու արուեստին  
 մէջ շատ կատարելագործութիւններ ըրաւ .  
 1762ին փոխադրեց իր գործարանը  
 Սոֆո ըսուած տեղը Պիրմինկէմի մօտիկ .  
 քիչ ատենէն աս խեղճ տեղոյս անունը անանկ ելաւ  
 իր գործարանին պատճառաւ , որ բոլոր  
 ընդդէմ երեւելի արհեստաւորները սկը-  
 սան հոն վազել , ուզելով իրեն գոր-  
 ծակից ըլլալ . վասն զի թէ՛ ըրած կա-  
 տարելութիւններուն պատճառաւ , թէ՛  
 մեծութեանը , թէ՛ փառաւորութեանը  
 կողմանէ ասոր նման գործարան ընդ-

դիա դեռ չէր ունեցած . ինչպէս հիմայ ալ ասոր նման մեքենագործութեան յարմար գործարան չկայ :

Պօլթըն կատարելագործեց նաև ոսկեզօծելու ու արծաթ ծեծելու արուեստը , միանգամայն ճիշդ լաւ աստղաբաշխական գործիքներ շինել : Սէկ խօսքով աս գործարանիս մէջ ամէն տեսակ բաննոր ու գեղեցիկ ոճով կը շինէր . թէ ոսկիէ , թէ արծաթէ , թէ պղինձէ , թէ երկաթէ , թէ ամէն տեսակ փայտէ . ինչուան նաև միշտ ու ասպակի : Հոս հնարեց նաև նկարած պատկերները գրելթէ ճիշդ կերպով օրինակելու գործիքը քիչ ատենուան մէջ . բայց Միգղիոյ անաչառ տէրութիւնը վախնալով թէ ասիկայ խաբէութեան առիթ ըլլայ ուրիշներուն , արգիլեց Պօլթընին աս գործուոյս գործածութիւնը :

Պօլթըն 1767ին ճանչորեցաւ Սօթ ըստուած խորմալուրկցի ճարտարապետին հետ : որ իրեն պէս մեքենականութեան ետեւէ ընկած էր , ու շոգեշարժ գործիքներուն մէջ քանի մը նոր կատարելագործութիւններ ընելուն համար տէրութեանն ազատագիր առած էր : Սօթ տեսնելով Պօլթընին մեծ հանձնըրը և ունեցած միջոցները , ուզեց հետը ընկերանալ . յանձն առաւ Պօլթըն , դաշնադրեցան ու 1767ին հաստատեցին Պօլթընեան ու Սօթի անունով մէկ ընկերութիւն մը . շինեցին մէկ նոր գործարան մը Սօթի չափարան անունով , որուն առաջին վախճանն էր իրենց մեծ գործարանին պէտք եղած գործիքները հոն ձուլել : Պօլթընին ընկերութեամբ ըլլալով Սօթ իրենց շինած շոգեշարժ գործիքներուն մէջ այնպիսի մեծամեծ կատարելագործութիւններ ըրաւ , որ մէկ պզտիկ սղայ մը առանձին աս ահագին մեքենաները սկսաւ կառավարել : Ետով շոգեգործիներուն այն մեծ անկատարութիւնը վերցաւ . առաջ որ մէկ քանի բանի կը գործածուէր , աս գիւտովս սկսան ամէն բանի բանեցընել . ասով Միգղիոյ անունը բոլոր աշխարհիս մէջ տարածուեցաւ : Բայց անով ալ գոհ չէղաւ Պօլթըն , ուզեց որ ստակ կոխե-

լու կերպն ալ կատարելագործէ , շինեց մէկ ուրիշնոր գործատուն մընալ 1788ին , ու սկսաւ շոգեգործիքով ստակ կոխել : Են ատենուան վաճառականները հրաման ունէին տէրութեանն ստակ կոխելու , տեսնելով Պօլթընին հնարած մեքենաներուն երազութիւնը , ճշգրութիւնն ու լաւութիւնը , աղաչեցին որ իրենց պէտք եղած ստակը ինքը կոխէ : Բիչ ատենէն Միգղիոյ տէրութիւնը ճանչցաւ Պօլթընին գործեաց օգուտը ու մեծամեծ արդիւնքները , յանձնեց իրեն որ բոլոր տէրութեան պղինձէ ստակը ինքը կոխէ . յանձն առաւ , ու փառքով և գովեստով առաջ տարաւ : Պօլթըն ձուլեց Միգղիոյ անուանի զօրավարներուն ու Վաղղիացւոց դէմ ըրած պատերազմներուն երևելի դիպուածներուն միտալները : Տրաֆալկարի պատերազմին առթով կոխեց իր ծախքովը Վիլսըն ծովապետին միտալը , ու բաժնեց բոլոր զինուորականաց մեծի ու պզտիկի որ աս պատերազմիս մէջ գրտնուեցան : Եմէն մարդ սկսաւ դիւրաւ որոշել աս գիւտովս սուտ ստակը իրաւ ստակէն : Պիրմինկէմ որ անուանի էր սուտ ստակ կոխելու կողմանէ , պարտաւորեցաւ թողուլ իր անիրաւ արհեստը , որով անթիւ մարդիկ խալըսեցան մահուան ձեռքէ . և Միգղիոյ տէրութիւնը մահուամբ չէրցած բանը՝ մարդու մը գիւտով գլուխ տարաւ : Պօլթընի համար աղէկ զրուցեր է իմաստուն Տարուին հեղինակը , թէ հոով մայեցիք մէկ պսակ մը կու տային անոր որ իրենց քաղաքացիները մահուանէ կը խալըսէր , միթէ բիւրաւոր պսակաց արժանի չէ Պօլթըն իրեն այսպիսի մեծ գիւտին ու արդեանցը համար : Եհա այսպէս երևելի մարդիկ իրենց ջանքը ու խելքը արհեստներու ու գիւտերու տալով , ոչ միայն աս բաներս՝ հապա մարդուս բարոյականն ալ կը կատարելագործեն :

Վարդոս Անքինարն իլլովիուլի կոմսը Վեորգ Գ Միգղիոյ թագաւորին փոխարքայն , համոզեց զտէրութիւնը որ բոլոր փողերանոցները փոխուին ու նո-

րէն շինուին Սոհոյի գործարանին նման թէ շէնքին կողմանէ և թէ գործիքներուն . հրամանն առաւ ու յանձնեց Պօլթընին :

Ռուսաց ու Տանիմարայի տէրութիւնները յանձնեցին Պօլթընին մէյմէկ հատ աս գործիքներէն : Ռուսաստանի համար շինած շոգեգործիքով՝ ու թը ուրիշ ստակ կոխելու գործիք կը շարժէր , ու մէկ վայրկենի մէջ ամէն մէկ գործիքը քառասուն կտոր ստակ կը կոխէին , և կառավարողն էր տասուերկու տարեկան պզտի տղայ մը : Ռուսաց կայսրը Պօղոս իր ձեռքովը շնորհակալութեան ու գովեստի թուղթ մը գրեց Պօլթընին : Երեսմէ զատ Պոմնկայի ու Կալկադայի ընկերութեանց համար ալ շինեց մէյմէկ հատ աս գործիքներէս : Կալկադայի գործարանին ունեցած գործիքներուն նման մեծ գործիք ունեցող գործարան չկայ կ'ըսեն աշխարհիս վրայ : Երեսմէն ալ Սոհոյի գործարանը շինուեցան , ու ետքը Կալկադա իր Սատթէոս Ռօպինսըն Պօլթըն որդիէն 'ի գործ դրուեցան :

Սեռաւ Պօլթըն ու թսունումէկ տաւրեկան , և թաղուեցաւ Ս ծնտսվորթի եկեղեցին . մեծագործ ու գեղեցիկ տապան մը շինած է գերեզմանին վրան երևելի անգղիացի Յլաքսմէն արձանագործէն , որ Սոհօ սորված էր իր արհեստը :

\*  
\*  
\*

Սոկրատէս նախատեսաւ լինէր թէ 'ի հարց աներկանից իցես . և նա ասէ . Այդ է իմ գովութիւն , զի յինէն սկսանի ազգ իմ :

Թէսպիդէս ասէ . Ի քաջագգութիւն մի որ պարծեսցի , զի մի կաւ ունին ամենեքեան 'ի նախնեաց , որք 'ի ծիրանիս իցեն և որք 'ի խոր աղքատութեան մահալիցք են :

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԼՅՐԷՆԻ ՎՐԱՅԻ ԵՂԱԾ ՂԱՆԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՆ ԺՈՒԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ :

Դ . Լնապատ երկիրներ պողաբեր եղբէն , և 'ի Բնէ պողաբեր երկիրներ անապատացեր են : — Բնինք առաջ ալ թէ ինչ է անապատը : Իսկ ճահիճներն ցամքեցընելու համար ջրանցներ կրնան շինուիլ , ինչպէս որ Նոլանտացիք ըրին . ժայռերու վրայ և քարոտ տեղուանք կրնայ հող տաւրուիլ , որպէս զի որթ , ընդեղէն և ծառեր տնկուին , այսպէս ըրին Պաղեստինոյ մէջ՝ հին Հրեայք , Սաղաացիք՝ Կոծոյ կղզւոյն մէջ , Օւկիցերացիք ալ լեռան մը վրայ որ Լոլաննայի և Սեւայի մէջ տեղերը կ'իյնայ : Իսկ աւազուտ անապատներու համար կրնայ ջուր բերուիլ ջրանցներ փորելով , ինչպէս որ ըրին հին Լագիպտացիք և Վաղգէացիք իրենց երկիրներուն մէջ , Լքաբացիք՝ Սպանիոյ մէջ : Սարդիկ այս ամէն բանը կրնան ընել . բայց թէ որ անհոգ ըլլան , շինած ջրանցքնին ալ ջուրը բռնելու համար թումբերն ալ կ'աւրուին , անձրևներն ալ ժայռերէն կը քշեն կը տանին իրենց վրայ բերուած հողը . ասայսպէս եղան Լագիպտոսի , Վաղգէաստանի , Պաղեստինոյ մէջ , և Սպանիոյ քանի մը կողմերը :

Լյրբեմն ալ երկրի մը աւրուիլը կամ գէշնալը բնական կերպով կը պատահի : Վանի քանի գեղեցիկ երկիրներ չաւրեց Սեսուվին լաւան , և ամենէն աւելի Նեքլա Խալանտիոյ զարհուրելի հրաբուխը , որ կը թափէ իր լաւան բոլոր երկրին ահագին տարածութեանը վրայ : Յայտնի է որ այսպիսի կարգէ դուրս փնասներու դէմն առնելը մարդուս ձեռքը չէ :